

De vroege geschiedenis van vrouwensportkleding (2)

J. Steendijk-Kuypers

Kwalitatief hoogwaardige sportkledij is voor de topsporter van essentieel belang. Ook de recreatieve sportliefhebber meet zich tegenwoordig de duurste outfit aan, waardoor de sportkledingbranche in korte tijd is uitgegroeid tot een economisch interessante bedrijfstak, waar vaak hoogwaardig wetenschappelijk onderzoek aan ten grondslag ligt.

Maar, er waren andere tijden, dit keer deel 2. Met dank aan KVLO, voor het mogen overnemen van dit artikel.

Specifieke sportkleding

Bij het ontwikkelen van specifieke sportkleding waren een tweetal aspecten van betekenis: in de eerste plaats de kennis van weefselstructuren met hun fysische eigenschappen, en in de tweede plaats de invloed van de mode op de vormgeving van het kledingstuk. Aan het eind van de 18e eeuw stimuleerde kennis van de organische chemie het fysiologisch onderzoek van ademhalings- en stofwisselingsprocessen; ook bestudeerde men de fysiologie van de huidstofwisseling, en daarmee werd onze tweede huid - de kleding - interessant. Wetenschappers als Pettenkofer en Rubner onderzochten weefsels op hun fysisch-chemische kwaliteiten en microscopische structuren. Vochtopname en warmtegeleiding waren bepalend voor de functie van het kledingstuk. Deze gegevens deden een concurrentiestrijd ontstaan tussen fabrikanten van (sport)kleding. Zo moest men ondergoed dragen dat ventileerde, vocht opnam en de huid niet irriteerde. De diverse stromingen in de kledinghygiëne ontstonden vooral in Duitsland. Gustav Jaeger had zelfs in Engeland een eigen vestiging voor zijn wollen produkten en met voorspraak van J.B. Shaw was hij verzekerd van aanhangers. In Nederland had Jaeger zijn hoofdkantoor in Amsterdam. Ook bekend was het losgeweven katoen van Heinrich Lahmann dat door de reformbeweging als basis voor ondergoed werd aanbevolen. In Nederland hadden de Lahmann-propagandisten met hun Geldersche Jungborn Vereniging in Eefde een eigen magazijn. De standaardregel voor gezonde

(sport)kleding was ventilatie. Het voorheen gebruikelijke stijfselen van de hemdblouses en hesjes waarin damesgymnasten optraden, was uit den boze. Op de fiets, bij tennis en hockey werd een flanellen blouse aanbevolen. Bijzonder geschikt waren de met een open structuur geweven wollen of katoenen tricot-producten; luchthoudend, ventilerend en elastisch.

Al in 1881 schreef de turn- en schermmeester H. Reys in *De Turnvriend* een artikel over linnen onderkleding bij kinderen op de armen-scholen. Linnen nam geen vocht op waardoor zij na de gymnastiekles - als deze er al werd gegeven - grote kans liepen kou te vatten. Bij de openbare turndemonstraties die verenigingen in de zomer hielden, kon het er ook ongezond aan toe gaan. Tijdens het gymnastiekfeest in Utrecht op 31 augustus 1886, prinsesjesdag, bezweken toeschouwers bij 37 graden Celsius bijna van de hitte; toen de 120 turners na de show in rangorde stonden, was het 'alsof de natte wasch was opgehangen, zoo steeg de damp naar boven'. Bij damesoptreden was het nog erger omdat zij veelal donkere kleding droegen met lange mouwen, de kraag gesloten *op het kuiltje*; soms droegen ze ook nog een zwarte kniebroek onder de rok, en zwarte kousen. De dames van Hygiëa en Sparta die op een warme zomerdag een uitvoering gaven, werd aangeraden een handdoekje bij zich te hebben. Een nieuw product was het Ramie-ondergoed, gemaakt van de vezel van Indisch gras. Toen er in 1897 een ware fiets-rage aan de gang was, maakte de ANWB haar leden attent op het bijzondere fabrikaat onderkleding dat zeer geschikt zou zijn bij lange tochten. Op een warme zomerdag werd door een aantal fietsers een proeftocht van 80 kilometer gereden om het door de Duitse firma Schiesser beschikbaar gestelde Ramie-ondergoed te testen. Met deze vezel kon men een gladde en sterke stof weven met een opnamecapaciteit voor vocht van wel 15%.

Materiaalkunde en kennis van de weefselstructuur richtte zich in de negentiende eeuw vooral op het gezondheidsaspect: (sport)kleding moest ademen. In de twintigste eeuw werd deze materiaalkunde van belang bij het verhogen van recordprestaties, waarbij vooral op veiligheid en op lucht- of waterweerstand werd gelet.

Het corsettendebat

In de laatste drie decennia van de negentiende eeuw werd door medici sterk geageerd tegen het dragen van het strak ingesnoerde corset. In medische tijdschriften werd ertegen gewaarschuwd, en ook in het officiële orgaan van de gymnasten, *De Turnvriend*, schreef men over de verwoestende invloed op spieren, wervelkolom en inwendige organen. Het corset moest verdwijnen, maar buik- en rugspieren waren daar niet op berekend; gymnastische oefeningen en regelmatig trainen was voor vrouwen nodig om een anatomisch spiercorset te ontwikkelen. Daarvoor werd door gezaghebbende artsen als J.J. Aghina en G.A.N. Allebé een actieve levensstijl aanbevolen. Bij gymnastiek mocht men nog wel de bandeau aanhouden, een steunende band om het torso gewikkeld. Bekende vrouwenartsen mengden zich in de discussie. Hector Treub gaf in duidelijke taal zijn mening over de corsettenkwestie: medische quasi-kennis bloeit volop bij anti-corsettencomité's. Het corset uitbannen? Prima! zo stelde hij; maar dan moet dit niet door de hedendaagse vrouwenbeweging onder de vlag van de medische wetenschap worden uitgedragen. Een goed corset met een juiste ondersteuning was volgens hem wel degelijk aan te bevelen. Dit was ook de visie die de vrouwenarts J.B. Kouwer in 1899 uitdroeg op een vergadering van gymnastiekonderwijzers. Naast medische stonden er ook economische belangen op het spel. De corsettenindustrie was een belangrijke economische bedrijfstak; uit vrees voor omzetsdaling had zij haar klassieke produkten aangevuld met gezondheids- en sportcorsetten, zoals het Wilhelmina-corset, Khiva-corselet, en Lady Cyclist's corset.

Ook de bovenkleding moest een functionele metamorfose ondergaan. Zowel in Duitsland als in Engeland ontstonden centra voor reformkleding. In 1881 werd in Engeland de Rational Dress Society (RDS) opgericht. De ideale kleding van de vrouw moest functioneel, comfortabel, smaakvol en vrouwelijk zijn. Voor sportieve bewegingsvrijheid was een ruime mouwinzet, een losse taille en een luchtige tricotgevoerde stof van belang. Men oogstte met name bij de recreatieve kleding succes, en via de diverse takken van sport bereikten deze Engelse

ontwerpen het continent. Het blijft opmerkelijk dat kledinghervormers en voorstandsters van de vrouwenbeweging met hun idealen het sporten zo weinig propageerden. Wel hielden de emancipatiebeweging, de hygiënist onder de (vrouwelijke) artsen, en de vrouwelijke sporters dezelfde richting aan, en was een ieder gebaat bij de nieuwe (sport)moderichting. De RDS en de Duitse reformbeweging presenteerden zich op medisch-hygiënische tentoonstellingen. Tijdens de hygiënische tentoonstelling van 1882 in Londen, schreef de RDS een prijsvraag uit voor het ontwerp van sportieve comfortabele dameskleding, met als vereisten bewegingsvrijheid, afwezigheid van knellende drukplaatsen, en lichtgewicht materiaal; daarbij mocht het de schoonheid en gratie van de vrouw niet aantasten en zich nauwelijks van de normale kleding onderscheiden. Er werden extra prijzen uitgelooft voor doelmatige kleding bij wielrijden, tennis, cricket, roeien en schaatsen. Het werd voor de vrouwensport een fiasco; het winnende ontwerp voor de functionele tennisoutfit was slechts een variatie op de broekrok, die men maar sporadisch zag; met de bekroonde tennispantalon waagde niemand zich op het tenniscourt zolang Wimbledon deze niet fiatteerde.

In Nederland werd naar aanleiding van de *Nationale Tentoonstelling Vrouwenarbeid* in 1899 een prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerp van een praktische, gezonde en fraaie vrouwendracht, waarbij bewegingsvrijheid voorop stond; de reactie was minimaal. Toch leidde dit initiatief tot de oprichting van de *Vereeniging voor Verbetering van Vrouwenkleding*. Binnen de reformbeweging tekenden zich spoedig twee stromingen af, waarbij de Amsterdamse een radicale hervorming met afschaffing van het corset, de hoge hak en hooggesloten kraag voorstond, terwijl men in Den Haag meer zag in een geleidelijke aanpassing met een verbetering van het corset. De Haagse beweging had de hoogleraren Kouwer en Treub aan haar kant. Overigens bleef men in Nederland de Franse mode volgen, die evenwel met couturiers als Paul Poiret toch een bewegingsaspect meekreeg door dunne en soepele stoffen te gebruiken, met de schouders als steunpunten. Het was de befaamde tennisster Suzanne Lenglen

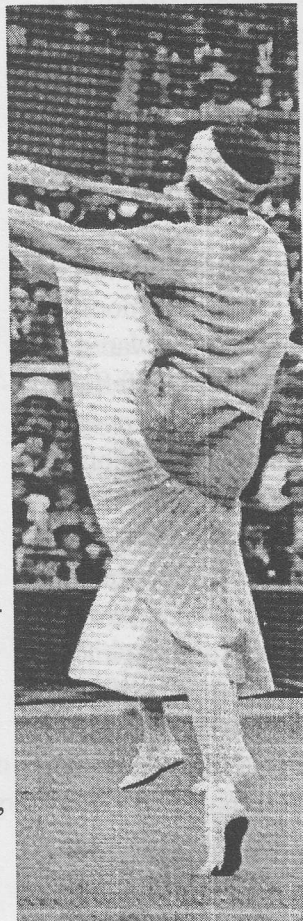
die in deze creaties rond de jaren twintig haar successen boekte.

Foto's: Links de foto van Suzanne Lenglen's atletische actie zoals die werkelijk was in een dames dubbel-finale van Wimbledon in 1924. Rechts dezelfde foto, zoals die (met bijgetekend hoedje want zonder was niet netjes) werd afgedrukt in een Londonse krant.

De banden tussen de reformbeweging en de sport waren niet hecht, maar toch duidelijk aanwezig waar het ging om doeltreffende kleding die de *Vereeniging voor verbetering van Vrouwenkleding* ook op het gebied van gymnastiekpakjes bood. In haar *Maandblad* kwam de ruime matrozenjurk, het matrozenpakje, de kiel met een rokje over de pofbroek, de tricot trui en ook het elegante maar gewaagde damesgymnastiekkostuum met de blouse op een wijde pofbroek aan de orde. Laatstgenoemd model diende speciaal voor de Zweedse gymnastiek en werd gepropageerd door N. (Basedow)-Goemans die haar opleiding omstreeks 1900 in Stockholm had gehad. Ook in het modeblad *De Gracieuze* vinden we sporadisch gymnastiek- en tenniskleding. In *De Vrouw en haar Huis* bood een coupeuze zich aan als de enige die het Zweedse gymnastiekmodel perfect kon maken.

De gymnastiekkleding van het jonge schoolkind kreeg speciale aandacht van de kinderarts Cornelia de Lange (1851-1950). Ze ontwierp volgens het reformidee een hygiënisch gympakje dat naar keuze bestond uit een ruimzittend lijfje met pofbroek of een wijde kiel over een plooirokje. Het rokje kon over de pofbroek worden geknoopt, waardoor het meisje ermee over straat kon. De Lange verwachtte dat men met dit gymnastiekpakje bij het onderwijs beter zicht had op de juiste houding van de leerling en op de uitvoering van de oefening.

Belangrijke verbeteringen van vrouwensportkleding kwamen geleidelijk tot stand, en wel

specifiek in de praktijksituatie die zich bij de betreffende sporten aandienende. □

Wordt vervolgd.